

UNITÁRIUS EGYHÁZ ÉS KÖZIGAZGATÁS.

Minden társulatnak tevékenysége első sorban a közigazgatásában kell, hogy mutatkozzék. A közigazgatás minemüségéből mindig következtethetni a társulat tevékenységére és mondhatjuk egyszersmind életrealóságára. Az éppen oly nagy szerepet játszik a társulatok életében, mint maguk a törvények, melyek azokat irányozzák. Sőt egy jól kormányzott társulat, ha mindjárt törvényei nem kielégítőek is, többet ér, mint egy rosszul kormányzott, legyenek ennek bár oly szépséges törvényei, mint akár egy Platoi, idealis köz-társaságnak. A törvények, melyek szerint a kormányzás történik, úgy szólva az esz me; maga a kormányzás, az igazgatás a tett, a kivitel. Az előbbi az utóbbi nélkül csak irott malaszt. Államra vagy bármely más társulatra mindkettő egyaránt fontos és szükséges, mert a kettő együtt eredményezi életét. A hol jó törvények vannak és jó kormányzás, ott a társulat él és virágzik s hathatósan munkál céljai megvalósítására; ellenkezőleg csak teng s képe nem sokat ígér.

Már most az unitárius egyházat véve fel, úgy hisszük, teljesen a dologra beszélünk, a midőn azt állítjuk, hogy annak törvényei — minndamellet is, hogy kívánni valót hagyhatnak fenn egy vagy más tekintetben, hasonlíthatlanul jobbak, mint kormányzása a gyülekezetekben és egyházkörökben. Ha egyházi életünkben csupán a központi kormány működését kellene tekintetbe vennünk, arról a legjobbat következtethetnők közügyeink intézésére. Ámde egyházi szervezetünknek más részei is vannak, s mint minden protestans egyházban, úgy nálunk is az egyházi közélet kiinduló pontja és alapja: a gyülekezet s ennek önmaga által alkotott hatósága. És itt napról-napra oly jelenségekkel kell találkozunk, melyek egyenes arculcsapásai a jól kormányzás legelemibb fogalmainak is. Az ember meg kell hogy botránkozzék különösen azokon az eljárásokon, melyekkel némely ekkléziában a közvagyonot oly lelkiismeretlenül kezelik, s jövedelme hovafordításánál éppen azokat a célokat rövidítik meg, melyekre az rendeltetve van. Nem egy esetet tudunk arra, hogy az ekkléziának nevelésügyi és más vitalis érdekei szenvedtek hátrányt ily eljárások miatt. És mintha csak a tegnapi történt volna, oly élénk emlékezetünkben van egyik ekkléziánk templomépítési ügye. Az

ekklézsia egyszerre több ezer forintot kapván be jövedelmül, valamelyik közügyszerető, jógondolkozásu tagja indítványára elhatározta, hogy az öszszeggel régi, szükké vált temploma helyett a gyülekezet nagyságának megfelelő, szép új templomot épít. Hanem bizony a hivek nemsokára meggondolkoztak s utánnok vagy inkább velük ment a kebli tanács is, és a templomépitési pénz nagyobb részét egy újabb gyűlés határozatával egymás közt kiosztották j ó t é k o n y kölcsönre.

A gyülekezetek közigazgatása ugy nálunk, mint más protestans egyházaknál sohasem állott valami jó hirben; hanem ma már, midőn a vallás-erkölcsi társulatoknak nemcsak az elődöktől nyert örökséget kell fentartani, vagy esetleg a helyébe újat állítani, hanem feladataik a haladó műveltséggel szemben nagy mértékben megszaporodtak s minden forrásaikat igénylik — az ily rendetlen állapotokat tovább tünni nem lehet. Azok szégyenfolt az egyház testén, melyet le kell mosni, bélyeg homlokán, melyet le kell törülni. És pedig maguknak a gyülekezeteknek!

Jól ismerjük mi azokat az okokat, a honnan e rendetlen állapotok származnak. S ismerjük főleg azt a saajátságos nézetet, mely némely ekklézsziában az ekklézsia tulajdonára nézve uralkodik. Sok helyt az ekklézsia vagyontát mintegy a magukénak tekintik a hivek, melyet ha nem is oszthatnak fel, de hiszik, hogy ahoz is joguk volna s előnyös, csaknem ingyen használatához bizonyosan és kizárólag. Ez egy régi előítélet, mely már eléggé túlélte magát, de a melyhez nem egy helyen most is következetesen ragaszkodnak. S ez nekünk, ha nem is mindent, de sokat megmagyaráz; meg a presbyteriumok költséges üléseit, meg még az olyan kiadásokat is, melyek különben megmagyarázhatlanok, meg a vagyonkezelésben a rendtelenségeket s az ekklézsziáktól vett szertelen nagy kölcsönöket. De a hiveknek meg kell már egyszer érteni azt, hogy az ekklézsziái közvagyont ugyan az övék, de nem egyenként, hanem öszszesen véve, mint ekklézsziáié; s hogy annak nem az a rendeltetése, hogy egyesek céljainak szolgáljon, hanem az egyesek közcéljainak; hogy egy néhány tag világi érdekét mozdítsa elő, hanem minden ekklézsziái tag javát, boldogítását amaz intézmények fentartása által, melyek legszentebb érdekeiknek: vallási és tudománybeli művelődésüknek szolgálnak. A protestans gyülekezeteknek nem azért adatott akkora szabadság az önkormányzatra, hogy azzal vissza-, hanem hogy vele éljenek. Ezt meg kellene fontolni az ekklézsziákban azoknak, a kiket illet, s azoknak is, a kiket közetlenül nem illet. Ügyelniök kellene a presbyterium öszszeállításánál. Józanabb jógondolkozásu és önzetlen

keblü tagokban nem szenvednek hiányt. A kebli tanácsot a gyülekezet valódi presbytereiből — az észben és tapasztalatban jelesebbekből — kellene összeállítani, s nem pedig oly elemekből, melyek maguk is a rendetlenséget portálják. A művelt uri osztálynak nem kellene magát távol tartania az ekklézsia közügyeitől. Használja mindenki a jogot, mely a gyülekezetben neki adatott, a köz javára, gyakoroljon befolyást a törvényeknek tiszteletben tartásával és tartásával a jó közigazgatásra, hogy így összes ekklézsiáinkban, mint már az több helyt példányszerűleg történik, minde nek é k e s e n é s szép renddel folyjanak.

Az egyházköri hatóságokra térve át, sajnosan kell ott is nem egy egyházkörben oly dolgokat látnunk, melyeket semmiképpen sem tudunk egy jó közigazgatás rendszerével összeférkőztetni. A gyülekezetek kebli hatóságai után kétségtelen az egyházköri hatóságok azok, mint közvetlen felügyelő hatalom, melyektől az egyházi közigazgatásra nézve a legtöbb függ. A felügyeletet gyakorolni gyakorolják, a vizsgálatokat évenként megtartják, s a jelentéseket a központi hatósághoz felterjesztik. De a régi hibák újra, meg újra ismétlődnek. Eltekintve egyebektől, a kepemegváltásra való magtárakra s a pénzek kezelésére ezelőtt évekkel egyetemlegesen megállított szabályokat és rendeleteket némely egyházkörben még maig se érvényesítették. Az ekklézsiáknak szép vagyona van a kimutatásokban feltüntetve. De ha arról lenne szó, hogy a pénzvagyont egyszerre alkalmazásba kell venni valamely célra, a kellő biztosítások hiánya miatt aligha nem abban a meglepetésben részesülnénk, hogy ekklézsiáink vagyoni állása tényleg felényi sem, mint a hogy a papiroson áll.

Nekünk ugy tetszik, hogy egyházköri hatóságaink eljárásában több a ceremoniale, mint a közigazgatás. Szükség van arra is, de mi a másikkal együtt akarjuk — a jó szertartást jó ügytartással. Ezt kívánja az egyház érdeke s ezt kell egyedül irányadóul tekinteni.

És az egyház érdeke még ennél többet is kíván.

A vizsgálószekek eljárásukat bizonyos előírt szabályok szerint végzik, — az ugynevezett canonicus kérdések szerint. Számbaveszik az ekklézsia ügyeit, vagyoni állapotát. Ezt teszik évről-évre. De e számbavételnek, kérdjük, van-e összeköttetése az előbbi évekkel, a jelennek a multtal? vesznek-e maguknak fáradságot, hogy összehasonlitsák az az évi állást a mult évekéivel bár egy tizedre visszamenőleg, hogy kitűnjék, hogy az ekklézsia vagyonban, szerzeményben eléfelé halad-e, vagy pedig hátra megy? vesznek-e maguknak fáradságot arra, hogy több esztendő adatai alapján tájékozást szerez-

zenek az iskoláztatásról, hogy vajjon a hitközségben a művelődés terjedőben van-e, vagy pedig csak oly állapotban, hogy most is csak alig egy pár kerül ki olyan, kikből később a községben irástudó lesz? szereznek-e meggyőződést az eklézsia létszámának emelkedéséről, avagy csak megalégesznek egyszerű bejelentésével az az évi létszámnak? És teszik-e ugyanazt minden eklézsiában? És aztán a körbeli összes eklézsiák összehasonlító áttekintéséből születik-e tanácsukban eredményül valamely újabb eszme, mely az eklézsiák földjét megtermékenyítse, valamely életrevaló terv, mely anyagi és szellemi fejlődésüknek új utat nyisson, jobb módokat jelöljön?

Nem szakadozott, összefüggésnélküli s lanya munka, hanem öntudatosan vezetett erős közigazgatás az, mit az egyház érdeke kíván.

A viszonyokat sokkal jobban ismerjük, mintsem hogy ne tudnók, hogy az illető köri hatóságoknak sok akadálylyal kell küzdeniök; azt sem tévesztjük szem elől, hogy éppen, mint egyházi emberek a szigorral szeretetet, humanitást kell hogy eljárásukban párosítsanak: de minden körülményt számba véve is, nem jogosulatlan a várakozás hathatósbabb működésük iránt, annál inkább nem, mert ilynemű működés jeleivel találkozhatni egy két egyházkörben s mert mi ily működéstől a többek közt oly égető kérdésnek is a megoldását várjuk, mint a belső emberek fizetésének czélszerűbb rendezése és fölemelése.

Munkával kétségtelenül többlet jár. De mely hivatás az, mely ma nem kétszerte több munkát kíván, mint korábban. Mindenféle fokozott tevékenység; a közélet minden terén gyorsított munkásság. Időt és munkát kimélni nem szabad, mert egyházunknak fejlődni, haladni kell.

Dolgozzunk mi g n a p p a l v a n !

Sz.

PÁRISI LEVÉL.

Páris, 1885. márt.

(A párisi facultas tanárai és hallgatói által alkotott theologiai társulat megújítása alkalmával mondott beszéd. — A Saint-Simon-kör. — Ismét a vallásos felolvasások. — A halottak: About Edmund.)

Szerkesztő ur!

A párisi papok által alkotott theologiai társulaton kívül, melyről már többször beszéltem, van még egy hasonló nevű társulat s a mely körülbelől ugyanazon tárgyakkal foglalkozik, de a mely semmi viszonyban sincs amazzal. Azt a társulatot, melyről most szólok, kizárólag a facultas tanulói és tanárai alkotják. Üléseit a facultas egyik termében tartják. Az ülések nem lehetnek nyilvánosak. Azt állítják, hogy jó dolgot művelnek ottan, a mely nagy becsületére válik a kar tanárainak és hallgatóinak. Minden évben a társaság munkálkodásának megkezdésekor valamelyik tanár beszédet tart, mely az egyetemi év megkezdéseül szolgál. Mindenféle kérdést szottak a beszédekben tárgyalni, de mindig olyat, a mely a papjelöltek jövődő papi pályájokra vonatkozik. Ez évben Sabatier tanár tartotta a szokásos beszédet. Czimül ezt vette: A demokratia és a pap. Ez a tárgy mindenütt időszerű lenne, de leginkább az Franciaországban, hol a társadalmi fejlődés határozottabb, mint bármely más európai országban, hol azok a tanácsok, a melyeket a tanárok a hallgatóknak adnak, mindig napi kérdések. A beszédnek, melyet a tanárok kitűnőnek találtak, igen méltán, s a mely a hallgatókra nagy hatást gyakorolt, a tartalma rövidben a következő:

Azok a veszélyek, melyek a papi hivatalt fenyegetik, éppen a demokratia győzelméből származnak; a demokratia haladása meg rázza és aláassa a mult idők dolgait s a társadalom színét egészen megújítja. . . . Azok, a kik korunk fontos volta felől illusióban vannak, hogy felvilágosodjanak, hallgassák meg csak mások beszédeit, vagy jobban mondva, kísérik figyelemmel azt a magatartást, melyet néhány év óta a politikai társadalom a vallással és mindennel, a mi erre vonatkozik, tanusít, a mely valóságos öntudatos ellenségeskedés, s a mely a szükséges segedelem megtagadásában mindinkább nyilvánul. A szükséges pénz, ha az államnál nincs meg, kétségkívül meg fog találtatni valahol; de a conflictusnak mélyebben fekszenek a gyökerei s messzébbre céloz. Franciaországban a vallás, a helyett hogy a lélek dispositioja maradjon, társadalmi intézménynek tekintetik, melynek látható feje a pápa, hivatalnokai a papság, harcosai a szerzetesek, chartája a dogmában, törvénye az egyház határozatai-

ban van, rendőrsége a fegyelemben és a gyónásban. Az egyház a politikai világban a természetfeletti világ képét viseli, melynek nevében a természetes törvényeket elnyomni akarja. Mindenütt azt látjuk, hogy a nép meg akar szabadulni ettől a természetfeletti törvénytől, ettől a zsarnokságtól; és hogy megállítsa a természetes törvény uralmát, melynek pedig a köztársaság felel meg. De akár akarjuk, akár nem, a demokratia, mely nem bírja felfogni az árnyalatokat, a különböző egyházakat solidaritásban tekinti.

Mi nem üzünk politikát, miként a katolikus egyház, de midőn közeledünk, a demokratia azonnal észreveszi, hogy nálunk van egy bánthatatlan tér, a lelkiismeret, a mely mindenek felett áll és mindent megítél; mi éppen oly kevésbé hisszük a nép-, mint a pápa csalhatatlanságát, és éppen ezért nem igen szeret minket a katolikus demokratia, mindenekfelett pedig a socialis demokratia. Pedig ne ringassuk magunkat illúsióba, a socialismus a logikai határ, hová a demokratia eljut. Képzlődésében csalódik, s csalódásaiért megtámadja a bourgeoisit, részéről mindenkit, a ki nem izmaival dolgozik, a bourgeoisihoz tartozónak tekint; ez a materialista demokratia a papot bourgeoisnak tartja; minden tekintetben a népnél valami fensőbbet képvisel, és ezt elegendő oknak tartják arra, hogy a nép képviselői ellene roszakaratot tanúsítsanak s ezt éreztessék is vele.

Meg kell-e ezért ijednünk, kétségbe kell-e esnünk? Csak oly ember hiheti, hogy az evangéliumi papság ügye el van veszve, a kinek nincs hite, nincs hivatása. Mi mások vagyunk, mint a hivatalnokok. Hadd fosszák meg a papot külső előnyeitől, megmarad eredeti ereje — isteni rendeltetése, mely elhívja és fentartja. A papságnak nemcsak Istenben van támpontja; létezésének sokkal láthatóbb, sokkal közelebb fekvő oka van az emberiség nyomorúságaiban; vagy más szóval, Istennek szava szól lelkiismeretünkhez embertársaink szükségeinek és szenvedéseinek hangjában. Ebből kitűnik az a különbség, mely az evangélium szerint való papságot a clericalis hierarchiától elválasztja; emez a külső tekintély természetfeletti elvére támaszkodik; amaz belső hivatásából meríti erejét. A papnak csak az az előnye van, hogy felvilágosodottabb, érelyesebb, szabadabb s több benne a szeretet. Ha a pap nem sokat számíthat a demokratia kegyére, annál többet számíthat annak szükségeire, nyomoraira és megpróbáltatásaira. Ha valaki meg akarná semmisíteni a pap munkálkodásának terét, el kellene törülnie a tévedést és a szenvedést. Talán azt állithatnók, hogy a pap missiója soha sem volt nagyobb, szükségesebb, mint a demokrátiában. Hogy ezt átláthassuk, csak tanulmányoznunk kell azt az állapotot, melynek megteremtését maga a demokratia megkezdette. Ha a dolgok mélyére hatolunk, a társadalmi problémának a demokratia szerént való megoldásában egy félelmetes, politikailag megoldhatlan ellentétre találunk, a szabadság ellentétére, mely nélkül nincs előhaladás, és az egyenlőség ellentétére, mely nélkül nem képzelhetünk igazságot. Bármely oldalra hajlik is a demokratia, álmódosításában

csalódni fog. Ha a szabadsághoz fordul, ha a népek és saját tagjai közt való concurrentiát szervezi, eléáll az életért való küzdelem minden bajaival és pusztításával. Az életért való e harcban ki szedi fel a sebesesülteket, ki nyújt kezét a legyőzötteknek, ki segíti a szegényeket, vigasztalja a megszorodottakat, ki nyújt örömet a nyomorultaknak, ha nem a pap? Vagy a szabadság helyett a demokratia az egyenlőséget akarja, a mire sajátlag hajlik és a mi benne kísért; ha azt hiszi, hogy a jóllétet egy egységes színvonal megállítása által eléri. Ha célja valósulna, az eszményi elveszne a közönséges utilitarismusban, miként az egyéni szabadság az állami socialismusban. Ekkor is nem a legméltóbb, legszebb szerepe van-e a papnak? Az evangelium szerint való pap mindig az egyéni lelkiismeret hőse volt és az is fog lenni. A socialismus ismét a hajlithatatlan papot fogja maga elélt találni. A meghódolt világban a pap lesz a szabadság embere; egy süljedett világban ő lesz az eszmény képviselője.

Minő feltételek közt teljesitheti a pap küldetését? Az első es elengedhetlen feltétel, hogy a pap ne ugy jelenjék meg a demokratia előtt, mint annak ellensége, hanem mint barát, a ki a népnek az igazság és boldogság után való nagy aspiratioja iránt valódi rokonszenvet érez. Ez a világért sem azt teszi, hogy a papnak a politikába kell magát vetni, hogy pártember legyen. A rokonszenyv, melyet említettünk, az elnyomottak, a kizsákmányoltak, a nyomorultak iránt viseltető jóindulatban és szánalomban áll, mert ezeknek is joguk van az igazsághoz és szánalomhoz. A papnak szeretni kell a népet, a nép fájdalomainak az ő fájdalomának kell lenni; de e szeretet mellett is benne elég erősnek kell lennie, hogy a népet hibáztassa, mikor téved, s megdorgálja, mikor hibázik; a pap szolgálatot tesz a népnek, de nem lesz szolgájává.

A rokonszenyv mellett a második feltétel, hogy a pap a népre hathasson, az erkölcsi tekintély. Az erkölcsi tekintély megszerzésének egyik kiválóbb módja, hogy a pap a hit mellé tudományt szerezzon. A nagy műveltség, a lélek szabadsága, a gondolkozás mérészsége, az a nemes büszkeség, hogy kortársaink legműveltebbjeinél se álljunk semmiben hátrább, hogy ne legyen ismeretlen előttünk bármely haladás, ne legyünk különbösek a felfedezések iránt, egy szóval az a szent ambitio, hogy „valódi emberek“ legyünk, a kiknek mindenütt joga van szólani s elég tehetsége van arra, hogy meghallgassák: ezek azok a dolgok, a melyekre az evangelium szerint való papnak mindig főgondot kell fordítani. Mikor valamely tudatlan, hitvány dicsekedve mondja: „nem szégyellem a Jézus evangeliumát“, elmosolyodunk. Mikor pedig Pascal, Schleiermacher vagy Newton, s hogy közéletünkéből vegyünk példát: egy Dumas, vagy Faraday vagy egy Würtz mondja, az meghat s gondolkodóba ejt.

A tudomány magára egyedül nem adja meg a tekintélyt, szükségés a jellem, a vallásos és erkölcsi élet, a szilárd magatartás, a sziv tisztasága. Az erkölcsi tekintély az egész életet illeti.

Végül van még egy legfőbb és utolsó feltétel: a rokonérzetet.

Az erkölcsi tekintélyt párosítnunk kell az önzéstelenséggel, mely az áldozatkészségben nyer kifejezést. A papnak oda kell adni magát azokért, kiket Isten reá bízott, minden számítás, minden fentartás nélkül, ebben találja nemcsak kötelességét, hanem örömét és jutalmát is. Ez a pap igazi hivatása és e hivatás sohasem volt annyira szükséges, mint ebben az új világban, mely körülöttünk keletkezik és szervezkedik.

Ilyen volt Sabatier ur beszéde; ismertetésemben, a mennyiben lehetett, magának az irónak kifejezéseit használtam. Azt állítom tehát, hogy annak helyes értelmét adtam. Ha a szokottnál hosszasan nem foglalkoztam vele, azért történt, mert e beszédet mindenki kitünőnek találta s valójában az is. Továbbá, mert papnövendékek előtt mondatott el, oly leendő papok előtt, kiknek nagy szükségök van a bátorításra, midőn egy éppen nem mosolygó jövő előtt állanak.

— Nem tudom, vajjon a hírlapokból megtudta-e ön, hogy Párisban van egy kör, melyet Saint-Simon körnek neveznek. Mindenesetre ez a kör, a melynek helyisége Saint-Germain boulevardon van, néhány év óta létezik. Tagjai, a kik éppen nem valami jött-ment emberek, a tudomány, bölcsелеm, történelem és költészet kitünőségei. Többek közt felemlitem Renan, Jules Simon, de Lesseps, Cherbuilez és Jean Aicard urakat, hogy mind csak az Institut tagjait vegyem. Ennek a tudós és elmés társulatnak valamelyik tagja koronként meghívja társait, hogy hallgassanak meg valamely bölcselmi, történelmi vagy irodalmi felolvasást. Senki sem mulasztja el ezeket a légyottokat, melyek az értelmesség valóságos ünnepélyei és a nagy eszmék s szép nyelvészet barátai előtt valódi lakomák. Renan ural többször megtörtént, hogy szellemi élményeiből részeltette a Saint-Simon kör tagjait, s még nem felejtették el azt a szép felolvasását, a melyet a múlt évben a zsidóságról tartott.

Ezelőtt néhány nappal Jean Aicard költő állotta ki az ünnep költségeit: az énekek énekéről irt tanulmánya felolvasásával; ez a tanulmány bevezetés lesz a költeménynek versben általa való fordításához, mely jelenleg sajtó alatt van. Jean Aicard ur, ki a francia akadémia tagja, kedves és derék költő, kinek meleg, színezett versei szépen visszatükrözik Provencenak derült egét, mely alatt született. Mindenki olvasta kedves gyermek-dalait és más költeményeit. Nemcsak francia költeményei jelesek, hanem a Provence-költészetben is kitünő, melynek arany nyelvezetét nagyon hangzatosnak, kifejezésteljesnek tartják a kik értik; tehát teljesen minősült arra, hogy a héber költészet egyik remekét francia versekben lefordítsa. Meg kell említenem, hogy ennek az ősi költeménynek lelkesült bámulója s lefordítására nagy gondot fordított. Néhány töredéket olvasott fel fordításából, melyek kitünők arról, hogy a héber eszmék hívségesen vannak visszaadva francziában, s azáltal, hogy a héber költő által használt képek tiszteletben tartatnak, de a melyek a modern nyelvben még inkább kidomborodnak, s a versek zenészetű összhangjáért. Azonban jelenleg csak az előbeszédről akarok pár szót írni. Aicard ur az énekek énekét a szerelmi dalok prototypusának tart-

ja. Szerinte az énekek éneke óda váltogatott hangra, a szerelmes ifju és a szerelmes leány hangjára írva. Ez a nézet különbözik a Renan urétól, a ki azt állítja, hogy az énekek éneke egy dráma, melynek a hőse Salamon és Sulamit; ezt a megjegyzést az ülés színén megtette Renan ur, a ki egyébiránt nagyon megdicsérte a költő verseit. Nehány kitételen, néhány hasonlaton sokáig fennakadtak az énekek énekének fordítói. Aicard ur mint költő azt hiszi, hogy ezen nehézségek közül többet elenyésztetett. Nem állithatnám, hogy ez egészen sikerült volna, egyet azonban felmutatok, a mely megengedhető. A hol a rókákról van említés, melyek a virágzó szőlőt pusztítják, Aicard ur azt mondja: „Provenceban, a hol sok szőlő van, tudjuk, hogy a rókák megeszik a szőlőtök rügyeit.“ Ki kell mondanom, hogy ez értelmezés kiválóan ellenkezik a Reuss urnak az énekek énekéről irt magyarázatával, a hol a kérdés alatti rókák éppen nem négylábu állatok.

Felolvasása után Aicard ur felkérte Renan urat, hogy dolgozatához némi magyarázatot írjon. Renan ur ugyanis némely részletes megjegyzéseket szőtt különben bőséges dicséretébe, melyet úgy végzett be: „Ön visszaadta nekünk a költeményt azon a tündöklő, hangzatos nyelven, melynek titkát ön bírja; részemről köszönöm, hogy megismertelte velünk ezt az új fordítást, a mely szerintem örök dálnak marad, miként ön nevezte.“

Igy gyűlnek össze minden évben háromszor-négyszer a Saint-Simon kör tagjai ezekre a szellemi agapekra, hol szellemességökből, tanultságokból, elmés és kellemes ötleteikből bőségesen feltárlanak a nélkül, hogy készletöket kimeritenék. Az ember örvend, hogy azok között az idéetlen, néha illetlen körök közt, a melyektől ez a nagy város hemzseg, láthat egyet, mely ily ékes, határozott jelleme által kitűnik.

— Még egyszer beszélnem kell a vallásos felolvasásokról; azt mondhatjuk, hogy most a felolvasások szakában vagyunk, s hogy néhány hét múlva a kiállításokéba leszünk. A katolikus egyháznak minden évben megvannak böjti felolvasásai; két vagy három év óta a reformált egyház is megszokta, hogy neki is legyenek felolvasó predikátorai, ebben utánozván azt, a mi Genfben és Strassburgban régi idők óta történik. Ez az eljárás kitűnő. Megengedi ugyanis némely oly tárgy és kérdés tárgyalását, melyeket rendes predikációban ha nem is lehetetlen, de nagyon is kényes lenne tárgyalni, mivel ezekben, ha a vallásközség nagyobb részének használni akarnak, inkább épületes dolgokat kell előadni, mintsem vitákat és tudós magyarázatokat tárgyalni. A katolikus felolvasók éppen olyan jól átlátták ezt, mint mi, s az 1885. évi böjti prédikátorok távol állanak attól, a hol ezelőtt egy negyedszázalalal állottak. Tehát Perraud abbával foglalkozunk, kiről még tettem említést önnök. Határozottan a kedvelt szónok az idén és megvan az a tehetsége, hogy a különböző templomokat, melyekben prédikál, megtöltse.

Perraud Károly abbé testvére az autoni püspöknek, Perraud Adolfnak, kit a francia akadémia a mult esztendőben választott tag-

jává; a testvérek mindketten szónokok. Perraud Károly abbé még fiatal ember, mert csak 54 éves. Nagyon tanult ember s jeles író; két szép munkája van, az egyiknek czime: „A martir Lengyelország“, a másiké: „Lengyelország jövője.“ Csak azt lehet sajnálni, hogy szónoki tehetségeit és dispositióit gyarló ügyre áldozza.

A Saint-Roche egyházban tartja Perraud abbé felolvasásait a bőjt folytatában. A férfiak számára tartott felolvasásának a czime volt: „A katholicismus és a szabadgondolkodás.“ Két hatalmaság áll szemben egymással, — mondá — miben áll mindeniknek erélye? A szabadgondolkodó ereje közé számítja a tudatlanságot; a szabadgondolkodó a kérdések nagyobb részét nem ismeri, s nagy vakmerőséggel ketté vágja; ereje továbbá a kevélység, a szabadgondolkodó azt hiszi, hogy sokkal felettek áll azoknak a naivoknak, a kik valamely dogmában hisznek, s mikor vagy egy papot lát, bátran reámondja: „Ez is egy hitvány!“ Szerinte — folytatja Perraud abbé — én, ki nektek beszélek, egy hitvány semmi vagyok s nincs jogom azt követelnem, hogy gondolkodom. Másik ereje a szabadgondolkodónak az erkölcsi fegyelem teljes hiánya. A szabadgondolkodó semmiben sem hiszen, szenvedélyeiket teljesen szabadokká teszik, s ezek hatalmas segítségei lesznek. Végül, ugy látszik, hogy a közhatóságok is pártolják napjainkban a szabadgondolkodást. É pontra nézve a szónok nem akarta teljesen kifejtetni gondolatát, a mint mondá, a büntető könyvtől való féltében. De ezek mellett a szabadgondolkodókban vannak több orvosolhatatlan gyengeségek, melyeket Perraud abbé három kategoriába soroz: a képtelenség, gyűlöletesség és neveltségesség. A képtelenség abban áll, hogy a szabadgondolkodó az ellentéteket egyeztetni akarja; a gyűlölködés abban, hogy a szabadgondolkodó semmit sem tisztel; a neveltségesség abban, hogy a szabadgondolkodó az irodalomból ki akarja törülni az Isten szót. Miután a szabadgondolkodásban ily alkotásbeli hibák vannak, biztosak lehetünk fölöle, végzi Perraud abbé. A következő felolvasásokban a katholicismus értékével és szerepével foglalkozott. Hasztalan ezzel foglalkoznunk; okoskodását már ismerjük.

Megjegyzésre méltó körülmény: csaknem abban az órában, a mikor Perraud abbé a szabadgondolkodásról szóló beszédét tartotta, a Saint-Roche templomban, ugyanakkor kezdették meg a protestansok is felolvasásaikat az oratoir-utczai templomban, tisztelendő Schulz ur által csaknem éppen azon tárgyról tartott felolvasással. Ez azt bizonyítja, hogy a két különböző hitközség, a nélkül, hogy összebeszélt volna, megértette, hogy közös ellenséggel állanak szemben. A Schulz ur felolvasásának ez volt czime: „A materialismus bálványja.“ Egy óránál tovább tartotta a szónok lekötve hallgatói figyelmét, világos, meleg és hatásos előadásával.

Azt akarta talán igen is tudományosan bebizonyítani, hogy mennyire léha és esztelen a materialistáknak az az állítása, hogy magában az anyagban megtalálták létokát, életét és mozgását; mennyire csalfa az az állításuk, hogy csak az anyagot kell hinni és hogy

mindent ki lehet magyarázni a reflex mozgásból, a mint ők magukat kifejezik. Miután az anyag, a *sensatio* és *perceptio* eszméjét behatóan ugyan, de hallgatói nagyobb részére nézve igen is elvontan és részletesen elemezte. Schultz ur felolvasását egy nagyszerű peroratioval végezte be, melyet e néhány szóba vonok össze: Mi spiritualisták sokkal biztosabb lépésekkel járunk e homályos mysteriumban, mert mi minden dolog tetőzetéül egy szót teszünk, mely vizsgálódásainkban telvilágosit és vezérel, melyről a materialismus semmit sem akar tudni — e szót: Isten. — Ebből látja ön, hogy — miként fennebb mondám — Perraud és Schulz ur, a nélkül, hogy hallották volna egymást, több pontban találkoznak.

Januárban elhalt a francia irodalom egyik legtündöklőbb írója. Ez a véletlen halál nagy hatást tett politikai és irodalmi köreinkre, mert bár az illető egyike volt legjelesebb íróinknak, legszíkrazóbb zsmrnálistánk is volt; különben is *Voltaire unokájának* nevezték el. About Edmundot értem. Csak 57 éves volt s még sokat vártak egy ilyen gazdagon megáldott szellemtől. Legelsőbb műveinek egyike, a mely elsőrangú íróvá emelte: „*La Grèce contemporaine* (a mai Görögország) volt. Megunták volt már a romantismus izetlenséget s ime feléledett a XVIII. száz élénk, erőteljes zengzetes *stylusa*. Az irodalmi közönség fellelkesült Nem mondom, hogy ez a bámulat kissé el ne csábitotta volna az író saját értékének megítélésében. Bámulásraméltó felfogási és kiviteli könnyűséggel egymásra adta ki, *Vollat*, melyet több nyelvre lefordítottak, *Le roi des montagnes-t*, *Germaine-t*, stb. Minden műveiben bámulatos szellemi kincset tüntet fel. Szerencsétlenségére a XIX. *Siècle* czimü napilapot alapította és vezette, a mi egészen elfoglalta. Az akadémia tagjává is megválasztották, de meghalt, mielőtt hivatalosan beigtatták volna. Utolsó munkájának a czime: „*Egy derék ember romanja*“; azt állitják, hogy önéletirat. Végre is sajnós, hogy nagy szellemi kincset költött el, a nélkül, hogy valósággal nagyszerű és maradandó munkát hagyott volna hátra.

CHARRAUD.

EGYHÁZI ÉLET.

Budapest, 1885. ápril 11.

Tisztelt szerkesztőség!

Utolsó levelem, mint látom, 1883. febr. 8-án kelt. Azóta sok fontos mozzanat történt itteni egyházközségünkben, melyeket más valószínűleg egyenként s külön-külön is leirt volna. Én ezt különféle okokból nem tettem. Most azonban, tekintve, hogy itteni egyház-